

Є. Дедов,

здобувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
 Національного університету державної податкової служби України

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКРАДЕННЯМ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

Слідчий бере безпосередню участь у розслідуванні злочинів, у тому числі коли доручає проведення слідчих (розшукових) дій оперативним працівникам. Взаємодія між слідчим і підрозділами, що здійснюють слідчу (розшукову) діяльність, в аспекті організації слідчих (розшукових) заходів розглядалась такими науковцями, як О.М. Бандурка, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, Ю.М. Грошевий, Є.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, А.Я. Дубинський, Г.О. Душейко, В.С. Зеленецький, В.П. Корж, Л.М. Лобойко, Є.Д. Лук'яничков, О.Р. Михайленко, М.А. Погорецький, Б.Г. Розовський, С.М. Стахівський, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило та інші. При цьому однозначне розуміння такої взаємодії не було сформоване.

Що стосується аналізу цього питання в контексті викрадення електричної енергії, то це злочинне діяння загалом вивчали Н.О. Антонюк, С.А. Вельможний, Д.В. Каменський, Ю.В. Кириченко, В.М. Куц, Т.А. Чумаченко. Проте слідчі (розшукові) дії щодо нього та взаємодія слідчого в ході організації слідчих (розшукових) заходів не були предметом їх наукових досліджень. Криміналістичного аспекту викрадення електричної енергії торкався лише С.А. Вельможний, у працях якого висвітлено також питання взаємодії слідчого й оперативних підрозділів. Однак він вивчав їх у загальному контексті, не акцентуючи увагу саме на взаємодії в ході слідчих (розшукових) заходів.

Тому метою статті є встановлення ролі слідчого в ході організації слідчих (розшукових) дій щодо злочинів із викрадення електричної енергії.

Окремі криміналісти стверджують, що суть взаємодії слідчого й оперативних підрозділів полягає в їх спільній діяльності [1, с. 82–83]. Проте спільна діяльність може носити характер декількох типів взаємодії. Адже соціально-психологічні дослідження спільної діяльності дали підстави виокремити три типи такої взаємодії: а) спільно-індивідуальну, за якої кожен учасник відпрацьовує свою частину роботи незалежно від інших (наприклад, почергове перенесення вантажу); б) спільно-послідовну, за якої загальне завдання виконує послідовно кожен учасник (наприклад, конвеєрне виробництво); в) спільно-взаємодіючу, коли кожен учасник одночасно взаємодіє з усіма іншими [2, с. 168; 3, с. 131]. Тому взаємодія слідчого й оперативних підрозділів в аспекті спільної діяльності має бути уточненою.

Така взаємодія може знаходити своє відображення в усіх вказаних типах, оскільки слідчий та оперативні співробітники виконують кожен свої завдання, здійснюючи спільно-індивідуальну взаємодію, беруть участь у послідовних діях, коли оперативні підрозділи спочатку виявляють злочинні дії та злочинців, а слідчий уже вносить відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розслідує відповідні злочини. Слідчий також може взає-



модіяти з оперативниками через такі форми співпраці, як слідчо-оперативні групи. Таким чином, спільна діяльність безперечно властива взаємодії та може знаходити відображення в усіх її типах, проте це не розкриває мету взаємодії й завдання.

Інші автори розглядають взаємодію як правильне (або раціональне) поєднання та ефективне використання повноважень, методів і форм діяльності слідчого й оперативних підрозділів [4, с. 12]. На цілком слушну думку І.В. Кубарева, правильне поєднання та ефективне використання становлять швидше проміжну мету взаємодії, умову результативності, а не її сутність. Визначати ж будь-яку діяльність лише через її проміжний результат є недостатньо обґрунтованим. У таких визначеннях залишається нерозкритим механізм взаємодії, оскільки не зрозуміло, як та за рахунок чого досягається правильне поєднання й ефективне використання методів і форм діяльності різних суб'єктів [5, с. 183]. З останнім варто цілком погодитись, адже мета й завдання будь-якої діяльності становлять основу її сутності, а в цьому разі вони не є розкритими.

Окремі науковці вбачають сутність взаємодії в діловому співробітництві слідчого та оперативних підрозділів [6, с. 6] і взаємодії як погодженої діяльності слідчого й оперативних підрозділів [7, с. 385]. Із цим необхідно погодитись, адже слідчий та оперативні підрозділи узгоджують свою діяльність для розкриття злочину й співпрацюють.

Також у цьому контексті цілком слушним є уточнення, що взаємодія узгоджується за метою, місцем і часом. Як зазначає із цього приводу І.В. Кубарев, перевага такої позиції полягає в тому, що вона вказує на механізм, який забезпечує ефективне поєднання слідчих і слідчих (розшукових) дій, тобто їх узгодження. Крім того, таке розуміння взаємодії відповідає етимологічному тлумаченню зазначеного терміна. До недоліків деяких визначень цієї групи можна віднести відсутність окреслення

основного змісту засобів і методів, що використовуються суб'єктами взаємодії [8, с. 184].

Отже, взаємодія слідчого та слідчих (розшукових) підрозділів полягає насамперед у погодженій діяльності й співробітництві, які узгоджуються за методом, місцем і часом. Паралельно слідчий та оперативні підрозділи можуть здійснювати спільну діяльність, яка залежно від мети й засобів набуває того чи іншого характеру (спільно-індивідуального, спільно-послідовного чи спільно-взаємодіючого).

Взаємодія слідчого й органу дізнання знаходить відбиття на різних етапах розслідування. Проте ефективною вона може бути лише за умови чітких і своєчасних першочергових заходів під час отримання інформації про злочин. Найбільш розповсюдженими формами взаємодії є складання узгоджених планів, спільне проведення слідчих дій та інших заходів [9, с. 25–26].

Так, слідчий, склавши спільний план розслідування, має попередньо обговорити його з працівниками органів дізнання, хоча право остаточних рішень щодо суті плану належить саме йому. При цьому вкрай важливою складовою є проведення збору й аналізу інформації щодо події злочину, осіб злочинця та інших фактів, які мають значення для розслідування й розкриття злочину. Знаючи краще, ніж хтось інший, матеріали розслідування, слідчий може розгледіти суттєве значення обставин, на які менш досвідчений працівник органу дізнання не зверне належної уваги. Знання вірогідних деталей у слідчих (розшукових) даних дозволить слідчому вирішити, чи ці дані взагалі становлять будь-яку цінність [10, с. 32].

У свою чергу слідчий інформує оперуповноваженого карного розшуку про факти й обставини, що мають значення для слідчої (розшукової) роботи, надає йому можливість знайомитись із матеріалами справи. Адже вкрай важливо, щоб оперативні працівники не лише знали, які фактичні дані цікавлять слідчого, а й мали чітке уявлення про



шляхи їх використання в кримінальному судочинстві, щоб працівники, не обмежуючись збиранням і переданням слідчому оперативної інформації про суттєві для справи обставини, також виявили можливі джерела для встановлення цих даних у процесуальному порядку [11, с. 81]. Слідчому необхідно враховувати специфічні умови праці органів дізнання, щоб використання даних, добутих непроцесуальним шляхом, не завдало шкоди інтересам слідчої (розшукової) діяльності [12, с. 279].

Як уже було вказано, взаємодія не зводиться до питань обміну інформацією, а має більш глибокий, всеохоплюючий характер у ході розслідування злочину. Так, слідчий має право доручати оперативним працівникам проведення в провадженні слідчих дій, вимагати від них сприяння в проведенні окремих слідчих дій, доручати їм встановлення місця знаходження злочинця, відшукування вкрадених цінностей, знарядь злочину та інших предметів і документів, що мають значення для справи. Вважаючи за необхідне застосування в ході досудового слідства оперативно-розшукових засобів, слідчий ставить питання про це перед керівником відповідного правоохоронного органу. Проте слідчий завжди має пам'ятати, що оперативні працівники не є його підлеглими, тому ділові стосунки з ними він повинен будувати на принципі співробітництва. Взаємодія слідчого з оперативним працівником карного розшуку – це насамперед добре налагоджені особисті контакти, безпосереднє спілкування, яке має бути постійним від моменту виявлення злочину до закінчення його розслідування [13, с. 115; 14, с. 16].

Практика останнього часу показала, що найкращою формою взаємодії слідчих з органами дізнання є виділення одного співробітника відповідної служби для постійної допомоги слідчому протягом усієї роботи в справі. Така форма взаємодії за керівної ролі слідчого звільняє останнього від необхідності писати безліч доручень, доз-

воляє оптимально використати методи й засоби, які є на озброєнні оперативно-розшукових апаратів, та тим самим дає можливість більш ефективно проводити роботу з розкриття злочинів і викриття осіб, які їх скоїли [11, с. 279]. Справді, саме наявність оперативного співробітника як підпорядкованої слідчому особи дає йому поле для маневру й дозволяє більш оперативно вирішувати поставлені перед ним завдання.

Сутність взаємодії слідчого та оперативного працівника визначається такими аспектами: 1) активною цілеспрямованою діяльністю суб'єктів – слідчих і працівників оперативних підрозділів, до якої можуть залучатися негласні співробітники, представники громадськості, фахівці різних галузей знань тощо; 2) кожен суб'єкт цієї діяльності вживає конкретні заходи (слідчі дії, оперативно-розшукові заходи) у межах повноважень, встановлених законом; 3) це узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на впровадження отриманих результатів оперативно-розшукових заходів, відомостей у кримінальне судочинство; 4) у спільних планах необхідно передбачати комплекс оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій у такому порядку, щоб їх проведення було несподіваним для осіб, дії яких перевіряються, їхніх співучасників, а також мало якнайбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню; 5) у процесі проведення конкретних оперативно-розшукових заходів і слідчих дій потрібно суворо дотримуватись вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів оперативно-розшукового законодавства й кримінального судочинства, зокрема, шляхом провадження відповідних слідчих дій і процесуальних рішень [15, с. 126].

Взаємодія слідчих та оперативних працівників має відповідати таким обов'язковим умовам: 1) дотриманню всіма учасниками взаємодії законності; 2) розподілу повноважень слідчого й оперативного працівника, що пов'язу-



ється з вимогами закону та специфіки їхньої діяльності; 3) комплексному використанню сил і засобів, якими володіють слідчий та оперативні працівники; 4) організуючій ролі слідчого та його процесуальній самостійності в процесі розслідування [16, с. 317].

З приводу остатнього варто зауважити, що хоча формально оперативні працівники не є підлеглими слідчого, вони виконують його доручення та фактично перебувають у його підпорядкуванні, особливо якщо оперативний працівник закріплюється за тим чи іншим слідчим.

У зв'язку із цим цілком слушною є думка А.Ф. Волобуєва, який зазначає, що забезпечення керівної й організаційної ролі слідчого у взаємодії полягає в тому, що взаємодія має відбуватися за керівної ролі слідчого; саме слідчий визначає необхідну форму, залучає учасників, визначає місце тощо. Так, слідчі (розшукові) заходи проводять до порушення кримінальної справи, а після порушення справи – лише в межах процесуального законодавства як супроводження досудового слідства. Саме тому під час планування тактичних операцій слідчі (розшукові) та організаційні заходи виконуються на виконання слідчих (розшукових) дій, тобто такі заходи нерозривно пов'язуються зі слідчими діями. Відповідно, як ініціатива щодо спільної діяльності, так і її організація завжди надходить від слідчого [17, с. 107].

З огляду на зазначене можна констатувати, що роль слідчого в організації слідчих (розшукових) заходів під час розкриття й розслідування злочинів має подвійний характер. З одного боку, слідчий виступає суб'єктом взаємодії, маючи таке ж становище, як працівники оперативних підрозділів, і взаємодіючи з ними на рівних умовах за взаємного згодою й на засадах взаємної зацікавленості в позитивних результатах розслідування та розкритті злочину цілком відповідно до кримінально-процесуального законодавства. З іншого боку, слідчий має процесу-

альні повноваження та можливості, які дозволяють йому керувати процесом розслідування, у чому проявляється його керівна й організаційна роль, саме він керує розслідуванням та узгоджує й скеровує дії інших учасників процесу слідства.

З огляду на вказане спробуємо визначити, чи відповідає окреслена роль слідчого реаліям у ході розслідування злочинів, пов'язаних із викраденням електричної енергії.

Так, як уже зазначалося, криміналістичного аспекту викрадення електричної енергії торкався лише С.А. Вельможний. У його працях розкрито питання взаємодії слідчого й оперативних підрозділів. При цьому він акцентує увагу не на проблемах взаємодії слідчого й оперативних працівників, а саме на аспекті взаємодії їх із Державною інспекцією з енергетичного нагляду, присвятивши цьому питанню підрозділ 2.3 розділу 2 дисертації «Взаємодія слідчого, органу дізнання та працівників Державної інспекції з енергетичного нагляду за режимами споживання електричної та теплової енергії під час розслідування викрадень електричної енергії шляхом її самовільного використання» [18, с. 11; 19].

За результатами узагальнення найбільш поширеними й ефективними в практиці розслідування цього виду злочинів можна назвати такі форми взаємодії: а) обмін інформацією про способи викрадення електричної енергії шляхом її самовільного використання; б) консультативну допомогу працівників підрозділів Державної інспекції з енергетичного нагляду за режимами споживання електричної та теплової енергії оперативним працівникам, слідчим із питань, що потребують спеціальних знань; в) залучення працівників підрозділів Державної інспекції з енергетичного нагляду за режимами споживання електричної та теплової енергії до участі в проведенні окремих слідчих дій як спеціалістів [19, с. 71].

Питання ролі слідчого в ході такої взаємодії розглядаються С.А. Вельмож-



ним лише поверхнево. Він вказує, що слідчий може взаємодіяти, координувати й забезпечувати розслідування викрадення електричної енергії шляхом її самовільного використання.

З огляду на недостатній рівень дослідження цієї проблеми вважаємо, що для її вивчення необхідно враховувати такі фактори:

1) викрадення електричної енергії шляхом його самовільного використання має значні подібності з іншими злочинами проти власності та велику кількість спільних рис;

2) методика розслідування злочинів є переважно універсальною та інтерпретується залежно від особливостей того чи іншого злочину, проте лише в частині, що необхідна для адаптації до нього;

3) кримінально-процесуальне законодавство встановлює єдині стандарти для розслідування злочинів і не закріплює особливостей для окремих із них;

4) слідчий та оперативні підрозділи самостійно обирають форми взаємодії в межах чинного законодавства й потреб розслідування з огляду на особливості того чи іншого злочинного діяння.

Таким чином, розслідування злочинів, пов'язаних із викраденням електричної енергії, та роль слідчого в ньому визначається за загальним підходом з огляду на окремі особливості цього злочинного діяння. Тому роль слідчого в організації оперативно-розшукових заходів під час його розкриття є аналогічною його ролі в розслідуванні інших злочинів.

З одного боку, роль слідчого в організації оперативно-розшукових заходів під час розкриття й розслідування злочинів, пов'язаних із викраденням електричної енергії, зводиться до управління всім процесом розслідування через надання вказівок щодо залучення сил і засобів для його розкриття, а з іншого – слідчий виступає рівноправним учасником процесу взаємодії поряд із працівниками оперативно-розшукових підрозділів, що базується на взаємній зацікавленості та бажанні досягти результату в проведенні розслідування.

Ключові слова: взаємодія під час розслідування злочинів, взаємодія слідчого з оперативними підрозділами, викрадення електричної енергії, взаємодія під час розслідування викрадення електричної енергії.

Статтю присвячено питанню взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в ході розслідування викрадення електричної енергії. За результатами аналізу сформовано позицію щодо місця слідчого в такій взаємодії на основі його подвійної ролі як рівноправного учасника та як керівника процесом розслідування.

Статья посвящена вопросу взаимодействия следователя с оперативными подразделениями в ходе расследования хищения электрической энергии. По результатам анализа сформирована позиция относительно места следователя в таком взаимодействии на основе его двойной роли как равноправного участника и как руководителя процессом расследования.

The article is devoted to the interaction of the investigator with the operational units in the investigation abduction electricity. According to the analysis position is formed on the place of the investigator in this cooperation on the basis of its dual role as an equal participant, and as the head of the investigation process.

Література

1. Скорченко П.Т. Взаимодействие следователя, оперативно-розыскных органов и экспертно-криминалистических подразделений в процессе раскрытия преступлений / П.Т. Скорченко // Криминалистика : [учебник] / под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М. : Юридическая литература, 1988. – С. 80–85.

2. Бандурка А.М. Основы психологии управления : [учебник] / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. – Х. : ООО «Фортуна-пресс», 1998. – 464 с.

3. Уманский Л.В. Психология организаторской деятельности школьников / Л.В. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.



4. Душейко Г.О. Організаційно-тактичні основи реалізації оперативно-розшукової інформації в стадії порушення кримінальної справи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / Г.О. Душейко ; Нац. юрид. академія ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 19 с.
5. Кубарев І.В. Поняття взаємодії слідчого та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів / І.В. Кубарев // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 2. – С. 181–185.
6. Вологин С.М. Взаимодействие следователя, оперативного работника уголовного розыска и эксперта-криминалиста при установлении лица, совершившего квартирную кражу / С.М. Вологин, А.В. Сивачев. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1985. – 78 с.
7. Матусовський Г.А. Основи взаємодії та інформаційного забезпечення в методиці розслідування злочинів / Г.А. Матусовський // Криміналістика : [підручник] / [В.М. Глібоко, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – С. 380–393.
8. Кубарев І.В. Поняття взаємодії слідчого та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів / І.В. Кубарев // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 2. – С. 181–185.
9. Бурнашев Н.А. Расследование краж, совершаемых в условиях крупного города / Н.А. Бурнашев. – М. : Московская Высшая школа милиции МВД СССР, 1983. – 66 с.
10. Макаренко Е.И. Раскрытие, расследование и предупреждение краж из квартир / Е.И. Макаренко, А.П. Снегирев. – Х. : ХИВД, 1994. – 114 с.
11. Обшалов С.В. Взаємодія оперативних працівників та слідчих при отриманні інформації про злочин / С.В. Обшалов // Право і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 277–281.
12. Тertyшник В.М. Взаимодействие следователя с иными подразделениями органов внутренних дел при расследовании преступлений / В.М. Тertyшник, С.В. Слинко. – Х. : Ун-т внутр. дел, 1995. – 68 с.
13. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу, планирование, организация / А.М. Ларин. – М. : Юридическая литература, 1970. – 224 с.
14. Ларин А.М. Процессуальные вопросы соотношения следствия и оперативно-розыскной деятельности органов дознания / А.М. Ларин // Социалистическая законность. – 1964. – № 7. – С. 15–16.
15. Ляш А.О. Проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у сучасних умовах / А.О. Ляш // Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю : матер. наук.-практ. конф. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2000. – С. 123–127.
16. Багрій М.В. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність / М.В. Багрій // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2013. – Вип. 57. – С. 315–321.
17. Волобуєв А.Ф. Криміналістика : [навч. посібник] / А.Ф. Волобуєв. – К. : КНТ, 2011. – 504 с.
18. Вельможний С.А. Основи методики розслідування викрадень електроенергії шляхом її самовільного використання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / С.А. Вельможний ; Харківський нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2009. – 17 с.
19. Вельможний С.А. Взаємодія відповідних суб'єктів в розслідуванні викрадень електроенергії шляхом її самовільного використання / С.А. Вельможний // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2008. – Спецвипуск : у 2 ч. – Ч. 2. – С. 68–72.

